

YAĞLI TOHUMLAR SEKTÖRÜNE STRATEJİK BAKIŞ

MAYIS - 2025

İÇİNDEKİLER

YÖNETİCİ ÖZETİ.....	2
1. GİRİŞ.....	4
2. DÜNYA YAĞLI TOHUMLAR SEKTÖRÜNDE YAŞANAN GELİŞMELER.....	5
3. TÜRKİYE YAĞLI TOHUMLAR SEKTÖRÜNDE YAŞANAN GELİŞMELER.....	8
3.1 Üretim Miktarı.....	8
3.2 Birim Alandan Elde Edilen Verim.....	9
3.3 Dış Ticaret Durumu	10
3.4 Yeterlilik Düzeyi.....	14
3.5 Destekleme Politikası.....	15
4. SEKTÖREL DEĞERLENDİRMELER	16
4.1 Mevcut Durum Analizi	17
4.2 Öngörülen Riskler ve Beklentiler.....	19
4.3 Politika Önerileri	20
5. SONUÇ.....	23
6. YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	25

YÖNETİCİ ÖZETİ

Yağlı tohumlar sektörüne yönelik stratejik bakışı içeren bu rapor, iki aşamada hazırlanmıştır. Birinci aşamada ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarca yayımlanan veriler esas alınarak mevcut durum tespit edilmiştir. İkinci aşamada 14 Şubat 2025 tarihinde TARPOL tarafından Ordu İlinde gerçekleştirilen “Yağlı Tohumlar Sektör Toplantısında” ortaya çıkan görüş ve öneriler ile katılımcılarla yapılan anket çalışması sonuçları analiz edilmiştir. Bu değerlendirmeler doğrultusunda, Türkiye Yağlı Tohumlar Sektörüne yönelik politika önerileri oluşturulmuştur.

Mevcut Durum

- İnsan beslenmesinde gıda, hayvan beslenmesinde yem, endüstride ise enerji kaynağı olarak kullanılan yağlı tohumlu bitkilerin küresel düzeyde üretim, tüketim ve dış ticareti her geçen gün atmaktadır.
- Üretimi artırmaya yönelik politikalara rağmen yağlı tohumlarda yeterlilik oranımız istenilen düzeyde olmayıp yurt içi talebin önemli bir kısmı çok uzun yıllardır ithalatla karşılanmaktadır.
- Yağlı tohumlar üretimimiz 2022 yılında 4,55 milyon tona kadar yükselmiş, 2024 yılında ise 3,78 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. 2024 yılında yağlı tohumlar sektöründe cari açık 2,93 Milyar \$'a ulaşmıştır
- Ortak Akıl Toplantısına katılan sektör temsilcilerinin %46,9'u yağlı tohumlarda yaşanan en önemli sorunun “İç veya dış ticaret politikalarından kaynaklanan sorunlar” olduğunu belirtmiştir. Üretim kaynaklı sorunları belirtenlerin oranı sadece %31,3'dür. Bu veriler, sektörün ana probleminin yetiştiricilik kaynaklı olmadığını, asıl sorunun ticaret politikalarından kaynaklandığını göstermektedir.

Öngörülen Riskler

- Birçok ülke, coğrafyalarına uygun bitki türlerinden ve tüketici taleplerine göre farklı kaynaklardan yağ ihtiyacını karşılamaktadır. Türkiye, diğer dünya ülkelerinden farklı olarak gıda amaçlı yağ ihtiyacının büyük bir bölümünü ayçiçeğinden karşılamaktadır. Bu yapı bir ürüne olan bağımlılığı ve ithalatı artırmaktadır.
- Hem yağlı tohumların hem de hububatın büyük oranda aynı bölgeden (Karadeniz Havzası) ithal edilmesi, Türkiye'nin tedarik stratejisi açısından önemli bir risk oluşturmaktadır.
- Halen ithalat yaptığımız Rusya ve Ukrayna gibi ülkeler, çekirdek/tohum yerine ham yağ ihracatına izin vermektedir. Bu durum, kırma sonucunda oluşan katma değeri azaltmakta ve önemli yem kaynağı olan küspenin yurtiçinden teminini zorlaştırmaktadır.
- Sektörün geleceğine yönelik olarak katılımcıların %63,3'ü iklim değişikliğini, %53,3'ü yurtiçi üretimin azalmasını en önemli risk olarak görmektedir.

Politika Önerileri

- Ortak Akıl Toplantısına katılanların %64,5'i doğru bir planlama ile yağlı tohumlarda kendine yeterli bir ülke haline gelebileceğimizi ifade etmektedir.
- Orta ve uzun vadede, gıda amaçlı kullanılan yağlı tohumlarda en az %90, yem amaçlı kullanılan soyada ise karşılaştırmalı üstünlük prensipleri doğrultusunda %30 yeterlilik düzeyine ulaşılması ulusal stratejik bir hedef olarak belirlenmelidir.
- Bu hedefe ulaşabilmek için üretim imkânları eğrileri havza bazında değerlendirilerek üretim, pazarlama ve destekleme politikalarında değişikliğe gidilmesine ihtiyaç duyulmakta olup bu kapsamda öne çıkan politika önerileri özetle aşağıda sunulmuştur:
 - ❖ Üretim politikalarında; birim alandan ayçiçeğine göre %30-50 arasında daha fazla yağ elde edilebilen kanola ekim alanlarının artırılması, ayrıca nadas alanlarının değerlendirilmesine imkân sağlayacak şekilde uygun münavebe planıyla aspir üretiminin geliştirilmesi,
 - ❖ Pazarlama politikalarında; çiftçi şartlarında depolama imkânının sınırlı olması nedeniyle hasat döneminde oluşan pazarlama sorunun önüne geçilerek, hem çiftçiler hem de sanayiciler için fiyat istikrarını temin edecek tedbirlerin alınmasına ihtiyaç duyulmakta olup bu amaçla iç ticarete sözleşmeli üretimin geliştirilmesi, dış ticarete ise tarife kontenjanı uygulamasının gözden geçirilerek devam ettirilmesi,
 - ❖ Destekleme politikalarında; iklim değişikliği yanında, piyasa risklerinin de dikkate alınarak, yağlı tohumlu bitkilerde "gelir koruma sigortası" modeline geçilmesi, böylece doğal afetler sonucunda yaşanabilecek verim kayıpları veya hasat döneminde gerçekleşen mahsul fiyatının beklenen fiyattan farklı olması nedeniyle oluşabilecek gelir kayıplarının tarım sigortası kapsamına alınarak, yağlı tohum üreticileri için istikrarlı bir gelirin oluşturulması önem arz etmektedir.

1. GİRİŞ

Protein ve karbonhidratlarla birlikte temel besin maddesi içerisinde yer alan yağlar, dünyamız için büyük önem arz etmektedir. İnsan beslenmesinde gıda kaynağı olarak, hayvan beslenmesinde yem kaynağı olarak kullanılan bitkisel yağlar, ayrıca enerji, sağlık ve kozmetik sektörlerinde de yaygın olarak kullanılmakta, küresel düzeyde üretim, tüketim ve dış ticareti her geçen gün atmaktadır.

Yağ elde etme amacıyla dünya genelinde en fazla üretilen ve kullanılan bitkiler soya ve palmdır. Bununla birlikte kanola (kolza), ayçiçeği, pamuk çiğidi, yer fıstığı, aspir, hindistan cevizi (kopra), susam, keten, haşhaş tohumları ile zeytin, fındık, ceviz, badem meyvelerine ait yağlar ve hububat grubunda yer alan mısırdan elde edilen mısır özü de bitkisel yağ kaynağı olarak kullanılabilir. Ülkemizde büyük oranda ayçiçeği ve zeytinyağı kullanımı söz konusu iken dünyanın farklı coğrafyalarında, farklı bitkilerin farklı şekillerde yağ kaynağı olarak kullanımı söz konusudur.

Bitkilerden elde edilen her yağın, elde edilme şekline göre kendine özgü aroması, besin değerleri ve kullanım alanları bulunmaktadır. Özellikle beslenme için kullanılan yağların kaynağı, üretim şekli ve proses süreçleri son derece önemlidir. Bitkisel yağlar ancak amacına uygun üretildiğinde beklenen faydayı sağlayabilmektedir. Aynı ham madde kullanılsa bile, farklı işlem aşamalarından sonra farklı içeriğe sahip yağlar elde edilebilmektedir. Ayrıca aynı bitkinin farklı çeşitlerinden, ıslah çalışmaları ile farklı içerikte yağlar elde edilebilmektedir. Bu nedenle, yağlı tohumlar verimini ve bunlarda elde edilen yağ miktarını artırmaya dayalı çalışmalara alternatif olarak, yağ kalitesi iyileştirme çalışmaları hız kazanmıştır. Bu çalışmalar sonucunda, ayçiçeğinde oleik asidi yüksek çeşitlere olan talep artmaktadır.

Bitkisel yağlar kullanım amacına göre yemeklik yağlar ve endüstriyel yağlar olarak sınıflandırılmaktadır. Yağ asidi kompozisyonuna göre, yağlar doymuş yağlar, tekli doymamış yağlar ve çoklu doymamış yağlar olarak sınıflandırılmaktadır. Ayrıca, ekstraksiyon yöntemine göre de soğuk sıkım yağlar ve sıcak sıkım yağlar şeklinde sınıflandırma yapılmaktadır.

Uluslararası alanda bitkisel yağ sektörüne ait üretim, dış ticaret ve stok durumuna ilişkin farklı kapsamlarda veriler yayımlanmaktadır. Ancak bu çalışmada, yağlı "tohumlu" bitkiler sektörüyle ilgili bir analiz yapıldığından, tohumlarından yağ elde edilen bitkilerden olan soya, kanola (kolza), ayçiçeği, pamuk çiğidi, yer fıstığı, aspir, palm çekirdeği, hindistan cevizi (kopra), susam, keten ve haşhaş tohumlarına ait veriler esas alınmıştır.

Yağlı tohumlar sektörüne yönelik bu rapor iki aşamada hazırlanmıştır. Birinci aşamada, ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarca yayımlanan veriler esas alınarak mevcut durum tespit edilmiştir. İkinci aşamada ise, 14 Şubat 2025 tarihinde TARPOL tarafından Ordu'da gerçekleştirilen "Yağlı Tohumlar Sektör Toplantısında" ortaya çıkan görüş ve öneriler ile katılımcılarla yapılan anket çalışması sonuçları analiz edilmiştir. Tüm bu değerlendirmeler doğrultusunda, Türkiye Yağlı Tohumlar Sektörüne yönelik bir politika belgesi hazırlanmıştır.

2. DÜNYA YAĞLI TOHUMLAR SEKTÖRÜNDE YAŞANAN GELİŞMELER

Birçok ülke, coğrafyalarına uygun bitki türlerinden ve tüketici taleplerine göre farklı kaynaklardan yağ ihtiyacını karşılamaktadır. Son yıllarda nüfus artışı, tüketim alışkanlıklarında yaşanan değişim ve gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan talep nedeniyle küresel yağlı tohumlar üretimi, dış ticareti ve tüketimi artmaktadır [1].

Soya, kanola (kolza), ayçiçeği, yerfıstığı, pamuk çigidi, kopra ve palm çekirdeğinden oluşan toplam yağlı tohumların küresel üretimi Tablo 1'de verilmiştir. Buna göre 2024/2025 pazarlama yılında üretimin 677,70 Milyon tona ulaşacağı öngörülmektedir. Son beş yıla ilişkin veriler incelendiğinde, üretim miktarının %10,90 oranında arttığı görülmektedir. Yaşanan küresel gelişmeler nedeniyle, yağ stoklama eğiliminde de artış yaşanmaktadır. Dönem sonu stoklarının 2020/2021 pazarlama yılında 115,52 milyon ton iken 2024/2025 pazarlama yılında %21,23 oranında artış ile 140,05 milyon tona ulaşacağı tahmin edilmektedir. Dış ticaret verileri incelendiğinde, yağlı tohumlar ihracatı 207,32 milyon tona ulaşmıştır. Ancak soya dışında diğer bitkilerde, doğrudan tohum şeklinde ihracat gerilemektedir. Diğer yağlı tohumların çekirdek yerine ham yağ olarak dış ticaretinin geliştiği anlaşılmaktadır [2].

Tablo 1. Dünya Yağlı Tohumlar Üretimi (Milyon ton)

	2020/21	2021/22	2022/23	2023/24	2024/25*
Soya	369,6	360,54	378,16	394,97	420,76
Kanola (Kolza)	75,42	76,65	89,86	89,39	85,31
Ayçiçeği	48,87	56,86	52,78	56,02	51,12
Yerfıstığı	50,62	51,89	49,44	49,53	50,39
Pamuk Çiğit	41,7	41,13	42,36	41,3	43,72
Palm Çekirdeği	19,09	18,88	19,75	19,68	20,59
Kopra (Hindistan Cevizi C.)	5,77	6,03	6	6,21	5,81
Toplam	611,07	611,98	638,35	657,1	677,7

Kaynak: USDA Şubat 2025 *Öngörü.

Yağlı tohumlar üretim ve dış ticaretinde en büyük paya soya sahiptir. Dünya yağlı tohumlar üretiminin %62,09'unu soya (420,76 Milyon ton), %12,59'unu kanola/kolza (85,31 Milyon ton), %7,54'ünü ayçiçeği (51,12 Milyon ton), %7,44'ünü yer fıstığı oluşturmaktadır. Bu verilere göre, Türkiye'de en önemli bitkisel yağ kaynağı ayçiçeği iken, dünya genelinde palm, soya ve kanola (kolza) olduğu anlaşılmaktadır. Yağlı tohumlardan elde edilen Dünya yağ üretimi, 2024/2025 pazarlama yılında 227,36 Milyon tona ulaşmış olup ürün gruplarına göre ülkelerin yağ üretim ve dış ticaret durumu özetle aşağıda sunulmuştur [2].

- **Palm Yağı:** Dünyada en fazla üretilen bitkisel yağdır. Özellikle Endonezya ve Malezya, küresel palmiye yağı üretiminin büyük bir bölümünü gerçekleştirmektedir. Üretim miktarı 79,53 Milyon ton seviyesindedir.
- **Soya Fasulyesi Yağı:** Çin, ABD, Brezilya ve Arjantin üretimin büyük bir bölümünü gerçekleştirmektedir. Üretim miktarı 66,37 Milyon tona ulaşmıştır.
- **Kanola Yağı:** Kanada ve Avrupa ülkeleri, kanola (kolza) yağı üretiminde öne çıkmaktadır. Üretim miktarı 34,13 Milyon ton düzeyindedir.
- **Ayçiçeği Yağı:** Rusya ve Ukrayna, en önemli ayçiçeği yağı üreticileri olup, toplam üretimleri 20,20 Milyon ton düzeyindedir. Son yıllarda, çekirdek ihracatı yerine işlenmiş ham yağ ihracatına yönelik politikalar benimsemektedirler.

Bitkisel yağ sektöründe son dönemde Çin'in izlediği politikalar, uluslararası piyasaları önemli düzeyde etkilemektedir. Çin, yağlı tohumlar üretimini geliştirmeye yönelik projeler yürütse de, artan iç talebi karşılamak için önemli miktarda ithalat yapmaktadır. Bu nedenle, soyanın anavatanı olmasına rağmen, Çin dünya genelinde en fazla soya ithalatı yapan ülke konumundadır. 2023/2024 pazarlama yılında Çin'in soya ithalatı 112 Milyon tona ulaşmıştır.

Dünya ayçiçeği sektörüne ilişkin üretim, tüketim, dış ticaret ve stok durumuna ilişkin veriler Tablo 2'de sunulmuştur. Bu tablo incelendiğinde, ayçiçeği sektöründe dalgalanmalar yaşandığı görülmektedir. 2021/2022 pazarlama yılında üretim miktarı 56,86 Milyon tona yükselmiş; ancak, bir sonraki yıl 52,78 Milyon tona gerilemiştir. 2024/2025 pazarlama yılında ise üretim miktarının 51,12 Milyon ton seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir [2].

Tablo 2. Dünya Ayçiçeği Sektörü Verileri (Milyon Ton)

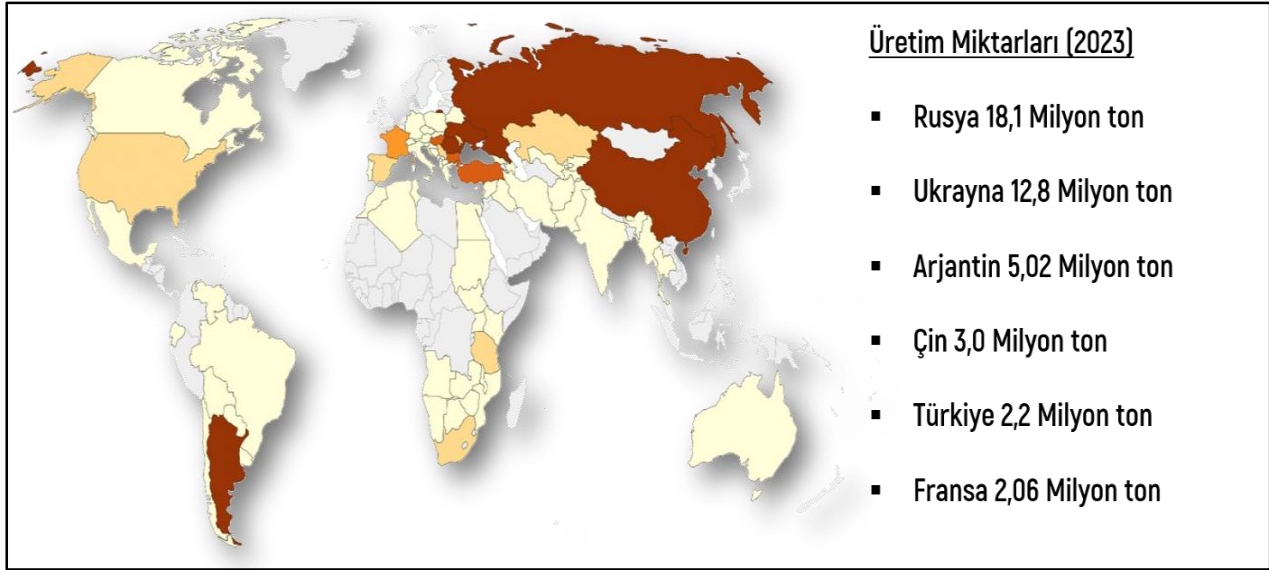
	Üretim	Tüketim	Ticaret	Dönem Sonu Stoğu
2020/2021	48,87	49,23	5,67	2,41
2021/2022	56,86	51,31	7,78	7,85
2022/2023	52,78	56,24	7,79	4,15
2023/2024	56,02	56,70	5,29	3,11
2024/2025*	51,12	51,91	4,40	2,24

Kaynak: USDA Şubat 2025 , * Öngörü

Son dönemde Ayçiçek yağı dış ticaretinde en yüksek gerçekleşme 7,79 milyon ton ile 2022/2023 pazarlama yılında yaşanmıştır. Bu artışa paralel olarak, 2023/2024 pazarlama yılında dünya tüketimi 56,70 milyon ton ile son yılların en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Pandemi döneminde stok miktarlarında da artış gözlemlenmiştir. Ayçiçek yağı bitiş stokları, 2021/2022 pazarlama yılında 7,85 milyon ton olarak gerçekleşmiştir (Tablo 2).

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) 2023 yılı verilerine göre, küresel ayçiçeği üretimi, ithalatı ve ihracatında yaşanan gelişmeler özetle aşağıda sunulmaktadır [3].

- Üretim: Ayçiçeği üretimi 30,15 Milyon ha alanda 58,6 Milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Dünya genelinde ortalama ayçiçeği verimi ise 194 kg/da düzeyindedir. Yüksek adaptasyon kabiliyeti sayesinde dünya genelinde 74 ülkede üretilmektedir. Ancak üretim büyük bir bölümü Rusya, Ukrayna ve Arjantin tarafından gerçekleştirilmektedir. Önemli üretici ülkeler; Rusya (18,1 Milyon ton-%31), Ukrayna (12,8 Milyon ton-%22), Arjantin (5,02 Milyon ton-%9), Çin (3,0 Milyon ton-%5) ve Fransa (2,06 Milyon ton-%3,5),'dir.
- İthalat: Çekirdek/tohum olarak ithalatta Türkiye (746 bin ton-%12), Bulgaristan (658 bin ton-%10,3), Hollanda (654 bin ton-%10,2), İspanya (452 bin ton-%7), Macaristan (332 bin ton-%5), Romanya (313 bin ton-%4,9) ve Almanya (290 bin ton-%4,5) öne çıkmaktadır.
- İhracat: Çekirdek/tohum olarak ihracatında Romanya (1,5 Milyon ton-%25), Bulgaristan (876 bin ton-%14), Ukrayna (797 bin ton-%12,9), Fransa (572 bin ton-%9), Çin (463 bin ton-%7,5), Rusya (305 bin ton-%4,9) ve Moldova (279 Milyon ton-%4,5) öne çıkmaktadır.

Şekil 1. Ayçiçeği Üretimi Yapan Ülkeler [FAO, 2025].

Dünya ayçiçeği kullanımında, gıda amaçlı tüketimi sağlıklı bir şekilde ortaya koymak için çekirdek/tohum yerine, yağ olarak elde edilen verilerin kullanması daha doğru olmaktadır. Bu çerçevede, ülkeler itibarıyla 2024/2025 pazarlama yılında ayçiçek yağı tüketiminin 19,09 milyon ton olarak gerçekleşmesi öngörülmektedir. En yüksek yurtiçi tüketim 2,57 milyon ton ile Rusya'da iken, ülkemiz 1,31 milyon ton ile ikinci sıradadır. Avrupa Birliği'nin toplam ayçiçek yağı tüketimi 5,24 milyon ton, Ukrayna'nın tüketimi ise 455 bin ton olarak tahmin edilmektedir [2].

2023 yılı verilerine göre Türkiye, ayçiçeği ekiliş alanında dünyada 8'inci, üretimde 5'inci, verimde 19'uncu, ihracatta 12'nci ve ithalatta 1'inci sıradadır. Bu durum, ayçiçeği piyasasında yaşanan gelişmelerin Türkiye'yi önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir [3].

3. TÜRKİYE YAĞLI TOHUMLAR SEKTÖRÜNDE YAŞANAN GELİŞMELER

Türkiye, sahip olduğu iklim ve toprak şartları ile palm ve hindistan cevizi yağı dışında diğer birçok yağlı tohumlu bitkiler için uygun bir ekolojiye sahiptir. Ancak, yurt içi talep büyük ölçüde ayçiçeği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Buna karşılık, ayçiçeği üretimini artırmaya yönelik politikalara rağmen, artan yurt içi talebin tamamı yurt içinden karşılanamamakta ve bu nedenle ihtiyacın önemli bir kısmı ithal edilmektedir.

Türkiye, sahip olduğu agrostratejik konumu sayesinde sadece ithalat değil, aynı zamanda yağlı tohumlar ve türevlerinde ihracat potansiyeline sahiptir. Özellikle Ortadoğu ve Körfez Ülkeleri olmak üzere yakın coğrafyasında bulunan ülkelerde gıda ve yem amaçlı yağ talebinin artması, ülkemizin ihracata yönelik ithalatını da artırmaktadır.

3.1 Üretim Miktarı

Yağlı tohumların önemi nedeniyle yurtiçi üretimi artırmak ve yeterlilik oranını yükseltmek üzere kamu tarafından önemli projeler yürütülmüş ve çiftçilere destekleme ödemeleri yapılmıştır. 2015 yılında 3,26 milyon ton olan toplam yağlı tohumlar üretimi, 2022 yılında 4,55 milyon tona çıkmıştır. Ancak son iki yılda yağlı tohumların üretimi gerileyerek, 2024 yılında toplam üretim 3,78 milyon ton olarak gerçekleşmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Türkiye Yağlı Tohumlar Üretimi (ton)

	2015	2020	2021	2022	2023	2024
Y. Ayçiçeği	1.500.000	1.900.000	2.215.000	2.350.000	1.960.000	1.855.000
Kolza	120.000	121.542	140.000	150.000	120.000	101.200
Aspir	70.000	21.325	16.200	30.000	39.000	29.000
Yerfıstığı	147.537	215.927	234.167	186.340	185.137	246.796
Soya	161.000	155.225	182.000	155.000	137.500	180.000
Susam	18.530	18.648	17.657	17.366	16.190	14.439
Pamuk Çiğit	1.213.600	1.064.189	1.350.000	1.650.000	1.260.000	1.345.800
Diğer	30.731	20.815	21.058	12.407	8.281	9.185
TOPLAM	3.261.398	3.517.671	4.176.082	4.551.113	3.726.108	3.781.420

Kaynak: TÜİK, 2025

3.2 Birim Alandan Elde Edilen Verim

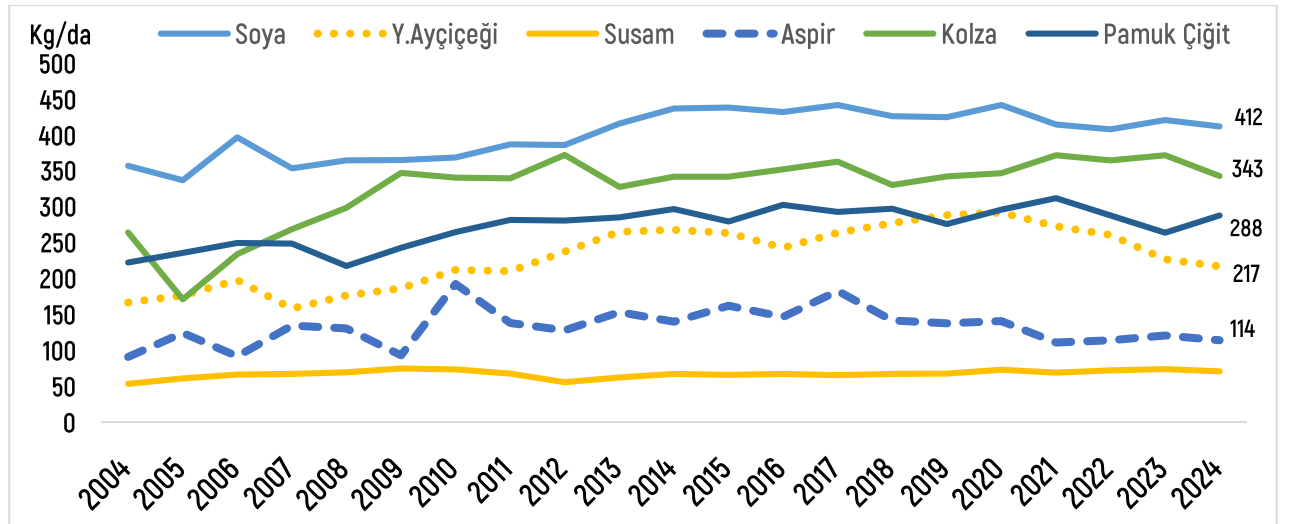
Yağlı tohumlu bitkiler, üretim yapılan arazilerde diğer bitkisel ürünlerle rekabet halindedir ve bu bitkilerin birim alandan elde edilen verim miktarları, çiftçi gelirleri açısından kritik önem taşımaktadır. Uzun yıllardır Türkiye’de yağlı tohumlardan elde edilen mahsul ve yağ verimini artırmak amacıyla önemli çalışmalar yürütülmüştür. 2004-2024 yılları arasında ürünler bazında yaşanan mahsul verimi artışı aşağıdaki gibidir:

- Susam veriminde %32,74
- Yağlık Ayçiçeği veriminde %30,20
- Kolza veriminde %29,58
- Pamuk çiğit veriminde %29,28
- Aspir veriminde %25,40
- Soya veriminde %15,36

Yağlı tohum bitkilerde, birim alandan elde edilen üretim miktarı 2004-2024 döneminde ortalama %30 civarında artarken, aynı dönemde dane mısırdaki verim artışı %86,55, şeker pancarında ise %65,26 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu durum, özellikle İç Anadolu Bölgesi’ndeki sulu tarım alanlarında yağlı tohumların, mısır, şeker pancarı ve patates gibi ürünlerle rekabetini zorlaştırmaktadır.

Yıllar itibarıyla verim düzeylerinde yaşanan değişimle birlikte, en yüksek verim; aspride 193 kg/da ile 2010 yılında, soyada 442 kg/da ile 2017 ve 2020 yıllarında, pamuk çiğidinde 312 kg/da ile 2021 yılında, ayçiçeğinde 292 kg/da ile 2020 yılında elde edilmiştir. Kanola (kolza) verimi ise 2012, 2021 ve 2023 yıllarında 372 kg/da olarak gerçekleşmiştir (Şekil 2).

Son yıllarda ayçiçeği ve aspir üretiminde birim alandan elde edilen verim miktarında bir düşüş gözlemlenmektedir. Ayçiçeği üretiminde, İç Anadolu Bölgesi’nde sulu koşullarda yapılan üretimde verim nispeten korunurken; kuru koşullarda ekimin yaygın olduğu Marmara Bölgesi’nde verim kaybı daha belirgin düzeydedir.

Şekil 2. Yıllar İtibarıyla Birim Alandan Elde Edilen Verim Miktarında Yaşanan Değişim [TUIK].

3.3 Dış Ticaret Durumu

Türkiye'nin, yağlı tohumlar ve türevlerine (çekirdek, ham yağ, küspe vb.) yönelik ithalatı, 2024 yılında yaklaşık 4,5 Milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Son yıllarda rafine yağ olarak ihracat artışına rağmen, 2024 yılında yağlı tohumlar sektöründe cari açık 2,93 Milyar \$'a ulaşmıştır (Tablo 4).

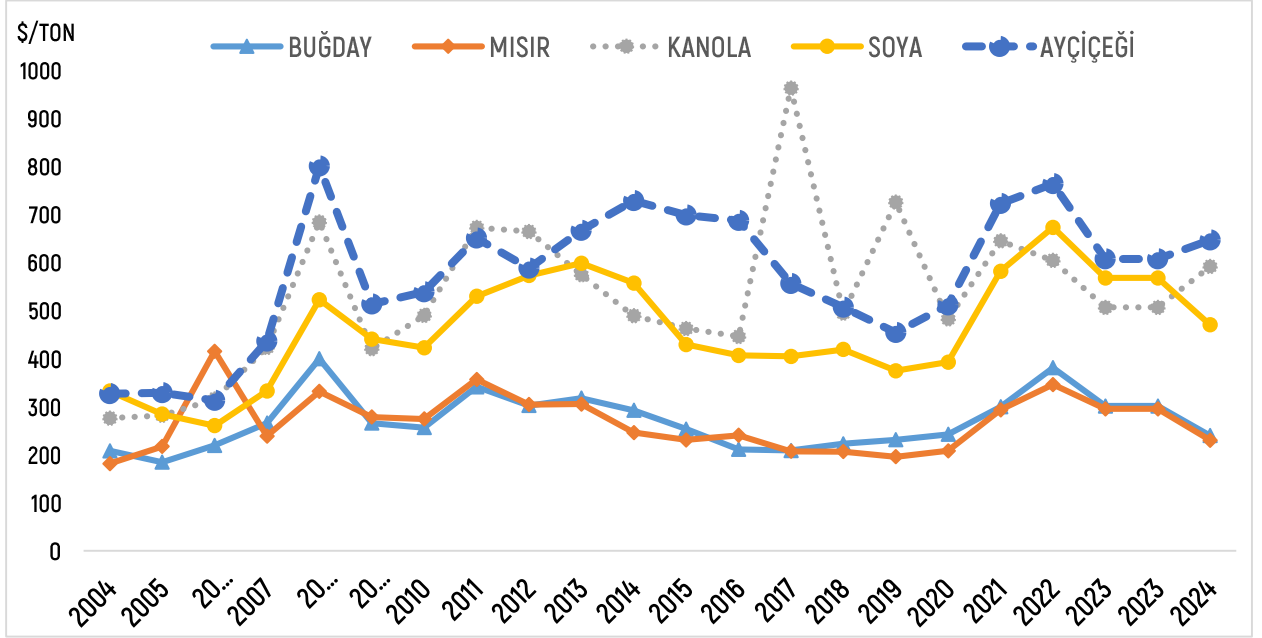
Tablo 4. Yağlı Tohumlar ve Türevleri Dış Ticareti

GTİP NO	CİNS	2024 Yılı İthalat		2024 Yılı İhracat	
		Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)
120190	Soya fasulyesi	3.710.775	1.746.554	52.069	32.810
120510	Kolza tohumu Düşük	13.164	7.828	33	16
120600	Ayçiçeği tohumu	263.971	170.847	123.561	307.252
120760	Aspir tohumu	31.207	9.940	80	61
120890	Diğer yağlı toh. kaba unları	633	97	34	58
151190	Palm yağı diğer	640.324	647.887	279	499
151211	Ayçiçeği toh. yağı ham	1.068.681	1.028.876	8.466	8.602
151219	Rafine ayçiçek yağı	21.248	25.840	716.485	890.473
151321	Palm çekirdeği yağı ham	0	0	18	5
151411	Kolza yağı ham	6	13	534	847
151521	Mısır yağı	903	1.039	15.264	16.804
151620	Bitkisel yağlar vb. fraks.	41.211	70.219	5.000	13.090
151710	Margarin (sıvı hariç)	1.132	1.904	36.805	48.198
151790	Margarin diğer	35.406	74.065	79.101	116.416
230400	Soya küspesi	675.019	326.324	239.439	128.988
230630	Ayçiçek küspesi	1.511.115	404.649	55.823	23.419
TOPLAM		8.014.794	4.516.081	1.332.992	1.587.537

Kaynak: TÜİK, 2025

Yağlı tohumlarda, çekirdek, ham yağ, margarin ve küspe olarak ithalat yapılırken, ihracatın daha çok rafine yağ, margarin ve kısmen küspe olarak yapıldığı görülmektedir. İthalatta en yüksek payı 3,71 Milyon tona karşılık 1,75 Milyar \$ ile soya fasulyesi almaktadır. Bu ithalatı 1,03 milyon \$ ile ayçiçeği ham yağı ve 648 milyon \$ ile palm yağı takip etmektedir. Bununla birlikte yem sanayinin en önemli ham maddelerinden biri olan soya ve ayçiçeği küspesinde toplam 2,2 milyon ton ithalata karşılık 731 milyon \$ ödenmiştir. İhracatta ise en önemli payı 890 Milyon \$ ile rafine ayçiçek yağı almaktadır (Tablo 4).

Türkiye'nin ithal ettiği soya, ayçiçeği, kanola ile birlikte buğday ve mısır ithalatında yıllar itibarıyla oluşan ithal birim fiyatlardaki değişim Şekil 3'de verilmiştir. Küresel ekonomik krizin yaşandığı 2008 yılı ile pandemi ve savaş dönemi olan 2020-2022 yıllarında ithal fiyatların önemli ölçüde artışı ve bu ürünlerin krizlere karşı duyarlılığının yüksek olduğu görülmektedir.

Şekil 3. Ürünler İtibarıyla Ortalama İthal Birim Fiyatları [TUIK].

İthal birim fiyatlarında 2004-2024 yılları arasında yaşanan değişim incelendiğinde; kanola ithal fiyatı %114,35 oranında, ayçiçeği ithal fiyatı %98,10 oranında ve soya ithal fiyatı %41,51 artarken, mısır ithal fiyatı %26,88 oranında ve buğday ithal fiyatı %15,18 oranında artmıştır. Son 21 yılda yağlı tohumlar ithal fiyatlarda yaşanan artışın hububata göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu gelişmelerin yanında 2024 dünya gıda fiyatlarında büyük oranda gerilemenin yaşandığı bir yıl olmuştur. 2024 yılı içerisinde buğday ithal fiyatı geçen yıla göre %20,43 ve mısır ithal fiyatı %22,04 gerilemiş ancak kanola ithal fiyatı %16,75 ve ayçiçeği ithal fiyatı %6,55 oranında artmıştır [4].

Stabil olmayan ithal fiyatlar, gümrük vergilerinin belirlenmesinde ülkemiz için daha büyük bir hassasiyet gerektirmektedir. Aksi halde, yurtiçi üretimin korunması ve fiyat istikrarının sağlanmasında büyük zafiyetler ortaya çıkabilmektedir. Gıda ve yem ham maddelerinde artan ithal fiyatları, yurtiçi piyasaları çok hızlı bir şekilde etkilemekte ve üretim maliyetlerini artırmaktadır. Bu durum, gıda ve yem sanayini daha kırılgan hale getirmektedir. Bununla birlikte hem yağlı tohumlar hem de hububat ithal piyasalarımızın aynı bölgelerden (Karadeniz Havzası) yapılması, Türkiye'nin tedarik stratejisi açısından önemli bir risk oluşturmaktadır. Uzun dönemde ülkemizin arz güvenliği tehdit edecek düzeye ulaşmaması için yeni tedbirlerin alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye, diğer dünya ülkelerinden farklı olarak gıda amaçlı yağ ihtiyacının büyük bir bölümünü ayçiçeğinden karşılamaktadır. Bu yapı bir ürüne olan bağımlılığı ve ithalatı artırmaktadır. Bu nedenle yağlık ayçiçeği üretim ve dış ticareti kapsamlı bir şekilde analiz edilmiş olup buna ilişkin veriler Tablo 5, 6 ve 7 de sunulmuştur.

Tablo 5. Yağlık Ayçiçeği Üretim ve Dış Ticaret Verileri

	Üretim (Ton)	İthalat Miktarı (Ton)	İthalat Değeri (Bin \$)	İhracat Miktarı (Ton)	İhracat Değeri (Bin \$)
2020	1.900.000	1.047.482	474.353	23.635	80.790
2021	2.215.000	668.125	476.882	42.009	120.953
2022	2.350.000	826.069	626.908	26.254	109.166
2023	1.960.000	756.050	435.853	23.741	153.392
2024	1.855.000	244.371	137.511	27.965	171.994

Kaynak: TÜİK, 2025

Yağlık ayçiçeğine ilişkin veriler Tablo 5'de yer almaktadır. Buna verilere göre üretim miktarı 2022 yılında 2,35 milyon tona kadar çıkmakla birlikte son yıllarda tekrar gerileyerek 2024 yılında 1,85 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Son yıllarda çekirdek olarak ithalatın azaldığı, buna karşılık ham yağ ithalatının arttığı görülmektedir. Türkiye'nin sahip olduğu kırma ve rafinasyon kapasitesi açısından ithal edilen yağ ham maddesi önem arz etmektedir. 2020 yılında 1,05 milyon ton çekirdek olarak ithalata karşılık, 777 bin ton ham yağ ithal edilmiştir. Ancak 2024 yılında çekirdek ithalatı 244 bin tona gerilerken, ham yağ ithalatı 1,07 milyon tona yükselmiştir (Tablo 5 ve 6).

Tablo 6. Ham Ayçiçeği Yağı Dış Ticaret Verileri

	İthalat Miktarı (Ton)	İthalat Değeri (Bin \$)	İhracat Miktarı (Ton)	İhracat Değeri (Bin \$)
2020	776.840	612.504	21.297	24.705
2021	820.769	1.094.453	29.705	40.652
2022	1.004.390	1.501.940	13.397	22.482
2023	1.254.915	1.303.855	1.957	2.457
2024	1.068.680	1.028.852	3.121	3.209

Kaynak: TÜİK, 2025

Ham yağın ithalatındaki artış, kırma sonucunda ortaya çıkan küspe ve yan ürünlerin yurt dışında kalmasına neden olarak hem yem sanayimizi olumsuz etkilemekte, hem de kırma sektöründe atıl kapasite oluşmasına neden olmaktadır. Rusya ve Ukrayna'nın ihracat politikaları ham madde türünü ve tedarik piyasalarını etkilemektedir. Türkiye'nin 2024 yılında ayçiçeği ithal ettiği başlıca ülkeler; Moldova, Romanya ve Ukrayna'dır. Buna karşılık ayçiçeği ham yağ ithal ettiğimiz başlıca ülkeler; Rusya, Ukrayna ve Sırbistan'dır.

Ülkemiz, bulunduğu agrostratejik konum itibarıyla yağ sektöründe hem ithalatçı hem de ihracatçı durumdadır. Pandemi sonrasında, Türkiye'nin rafine yağ ihracatının arttığı görölmektedir. Son beş yılda rafine yağ ihracat miktarı %16,57 oranında artarak 610 milyon \$'dan 889 milyon \$'a ulaşmıştır. Rusya ve Ukrayna arasında savaşın başladığı 2022 yılında rafine yağ ihracatımız 1,1 milyar \$'a kadar yükselmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. Rafine Ayçiçeği Yağı Dış Ticaret Verileri

	İthalat Miktarı (Ton)	İthalat Değeri (Bin \$)	İhracat Miktarı (Ton)	İhracat Değeri (Bin \$)
2020	29.028	29.122	613.861	609.928
2021	11.808	16.927	460.580	707.422
2022	1.862	3.597	596.308	1.102.654
2023	6.509	7.750	710.653	954.282
2024	21.247	25.834	715.596	889.225

Kaynak: TUIK, 2025

Türkiye'nin 2024 yılında ayçiçeği rafine yağ ihraç ettiğı başlıca ölkeler arasında Cibuti, Libya, Suriye ve Irak gelmektedir. Hububat mamulleri ve baklagil gibi temel gıda maddeleri ihracatında yaşanan gelişmeler dikkate alındığında, ülkemizin ayçiçeği ihracat pazarını koruması ve geliştirmesine yönelik yeni stratejilere ihtiyaç duyulmaktadır.

Ayçiçeği sektöründe ithalata olan bağımlılık nedeniyle, dünya piyasalarındaki gelişmeler yurtiçi fiyatları önemli ölçüde etkilemekte ve piyasa istikrarını bozmaktadır. Fiyatların gerileme eğiliminde olduğu yıllarda, depolama imkânı zayıf olması nedeniyle ayçiçeği çiftçileri pazar sorunu yaşamaktadır. Bu gelişmeleri dikkate alarak Türkiye, geçmiş yıllarda farklı ürünlerde de uyguladığı tarife kontenjanı uygulamasını 2024/2025 piyasa yılında ayçiçeği sektöründe de başlatmıştır. Ayçiçeği dış ticaretinde tarife kontenjanı uygulamanın usul ve esasları özetle aşağıdaki şekildedir:

- Tarife Kontenjanı Miktarı; ayçiçeği tohumunda 1 Milyon ton veya bunun karşılığı 400 Bin ton ham yağ olarak uygulanmaktadır.
- Tarife kontenjanı kapsamında 01 Ocak-30 Nisan 2025 tarihleri arasında tohumda %0, ham yağda ise %20 Gümrük Vergisi uygulanmaktadır.
- Tarife kontenjanı dışında 1 Mayıs-14 Kasım 2025 tarihleri arasında gümrük vergisi tohumda %20, diğer dönemlerde ise %12 olarak uygulanacaktır.
- Tarife kontenjanı kapsamı dışında ham yağ ithalatında gümrük vergisi %36'dır. Rafine yağ ithalatta uygulanan gümrük vergisi oranı %67,5'dir.
- Çerezlik ayçiçeği ithalatında uygulanan gümrük vergisi %3 + 328 \$/ton'dur.

3.4 Yeterlilik Düzeyi

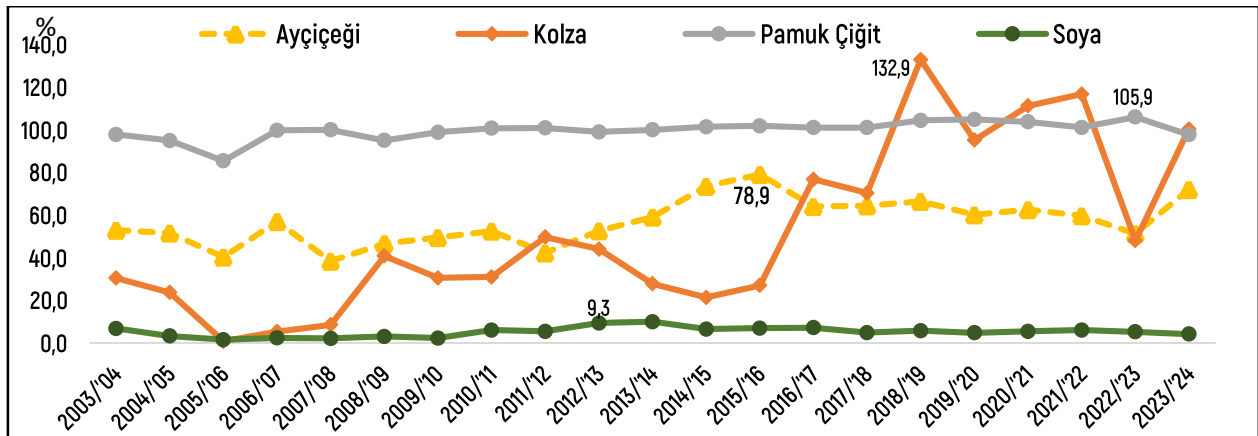
Yağlı tohumlar grubu ürünler için TÜİK tarafından hesaplanan 2023/2024 piyasa yılı denge tablosu Tablo 8'de yer almaktadır. Buna göre ülkemizin kendine yeterlilik oranları; kanolada %100,3 düzeyinde, pamuk çiğidinde %97,7 düzeyinde, ayçiçeğinde %71,9 ve soyada %4,1 düzeyindedir. Son dönemde ayçiçeği ve kanola yeterlilik oranı artarken, pamuk çiğidinde ve soyada gerilemiştir. Kişi başına tüketimin büyük çoğunluğu ayçiçeği kaynaklıdır. Ayçiçeğinde kişi başına tüketim 34,7 kg, pamuk çiğidinde 13,9 kg, kanolada 1,3 kg ve soyada 0,2 kg olarak gerçekleşmiştir [4].

Tablo 8. Yağlı Tohumlar Denge Tablosu

2023/2024 Piyasa Yılı	Ayçiçeği	Kanola (Kolza)	Pamuk (çiğit)	Soya
Üretim (Ton)	2 198 000	120 000	1 260 000	137 500
Üretim kayıpları (Ton)	17 584	1 560	25 200	1 100
Arz=Kullanım (Ton)	6 773 066	156 762	1 291 892	3 388 699
İthalat (Ton)	4 592 650	38 322	57 092	3 252 299
Kullanım				
Yurt içi kullanım (Ton)	3 033 395	118 040	1 263 704	3 318 882
İnsan tüketimi (Ton)	2 958 438	115 033	1 184 581	18 640
Tohumluk kullanım (Ton)	14 289	646	19 098	3 269
Yemlik ve Endüstriyel Kul. (Ton)	-	-	-	3 255 487
Kayıplar (Ton)	60 668	2 361	60 026	41 486
İhracat (Ton)	3 671 152	38 722	68 809	69 817
Kişi başına tüketim (kg/yıl)	34,7	1,3	13,9	0,2
Yeterlilik derecesi (%)	71,9	100,3	97,7	4,1

Kaynak: TÜİK, Piyasa yılı: 01 Eylül 2023 - 31 Ağustos 2024

Yıllar itibarıyla yeterlilik oranlarında yaşanan değişim Şekil 3'te görülmektedir. Yeterlilik oranlarında dalgalı bir seyir izlenmiş; üretimdeki artışa rağmen, yurtiçi tüketimin de artması nedeniyle arzu edilen yeterlilik düzeyine ulaşamamıştır.

Şekil 4. Yıllar İtibarıyla Yeterlilik Durumunda Yaşanan Değişim [TÜİK].

3.5 Destekleme Politikası

Yağlı tohumlar sektöründe yaşanan arz açığı, bu ürünlerin üretimini artırmaya yönelik özel destekleme politikalarının uygulanmasına neden olmuştur. Türkiye’de 2009 yılında yürürlüğe giren “Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli” kapsamında 30 tarım havzası belirlenmiş; ekolojik ve ekonomik olarak en uygun havzalarda yapılan üretime fark ödemesi desteği, mazot ve gübre desteği ile sertifikalı tohum desteği sağlanmıştır. 2017 yılında ise her bir ilçe bir tarım havzası olarak kabul edilerek toplamda 941 tarım havzası tanımlanmış ve destekleme uygulamaları bu kapsamda sürdürülmüştür.

Model kapsamında, yağlı tohumlu bitkilerden soya, yağlık ayçiçeği, kanola (kolza) ve aspir destekleme kapsamına alınmıştır. Bu modelin amacı; arz açığı bulunan stratejik tarım ürünlerinde ihtiyacın öncelikli olarak yurtiçinden karşılanmasını sağlamak, hangi ürünün hangi havzada ne kadar üretileceğini belirlemek, verim ve kalite artışıyla üreticilerin rekabet gücünü geliştirmek ve tarımsal hasılayı artırmaktır [1].

23 Ağustos 2024 tarihli ve 8858 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı’na göre, 2024 yılında üretilen yağlı tohumlar için belirlenen destek birim fiyatları Tablo 9’da yer almaktadır. Yağlık ayçiçeği, soya, kütlü pamuk, kanola (kolza) ve aspir üretimi yapan çiftçilere; mazot, gübre, katı organik ve organomineral gübre, fark ödemesi, organik tarım ve sertifikalı tohum destekleri sağlanmaktadır.

Kütlü pamuk üretiminde, fark ödemesi desteğinden yararlanabilmek için sertifikalı tohum kullanımı şartı bulunmaktadır. Bu nedenle, kütlü pamuk için ilave tohum desteği ödenmemektedir.

Tablo 9. Yağlı Tohumlar Desteği (2024 Yılı Üretimi)

Destek Adı	Y. Ayçiçeği	Soya	K.Pamuk	Kanola	Aspir
Mazot Desteği	144 TL/da	205 TL/da	410 TL/da	144 TL/da	123 TL/da
Gübre Desteği	62 TL/da	62 TL/da	62 TL/da	62 TL/da	62 TL/da
Katı Organik ve Orgn. Gübre Dest.	40 TL/da	40 TL/da	40 TL/da	40 TL/da	40 TL/da
Fark Ödemesi Desteği	225 krş/kg	80 krş/kg	160 krş/kg	110 krş/kg	70 krş/kg
Organik Tarım Desteği	55-110 TL/da	55-110 TL/da	55-110 TL/da	55-110 TL/da	55-110 TL/da
Sertifikalı Tohum Kullanım Dest.	135 TL/da	58 TL/da	-	40 TL/da	15 TL/da

Organik tarım destekleri hariç, diğer destekleme ödemeleri, ortalama verim değerleri göz önünde bulundurularak alan bazında dönüştürüldüğünde, 2024 yılı üretimi için 1 dekar alana en yüksek destek, 1.176 TL ile kütlü pamuk üretimi yapan çiftçilere ödenmektedir. Yağlık ayçiçeği üretimine dekara ortalama 706 TL, kanola (kolza) üretimine dekara 655 TL, aspir üretimine ise dekara 285 TL/da destekleme ödemesi yapılmaktadır.

28 Ağustos 2024 tarihli 8859 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı doğrultusunda, 2025-2027 yıllarında yapılacak bitkisel üretime yönelik yeni destekler belirlenmiştir. Bu destekler, Temel Destek, Planlı Üretim Desteği ve Üretimi Geliştirme Desteği başlıkları altında gruplandırılmıştır. 2025 üretim yılı için belirlenen 244 TL/da destek katsayısı dikkate alındığında, yağlı tohumlar için destek tutarları Tablo 10'da yer alan birim fiyatlara karşılık gelmektedir. Ayrıca, kamu araştırma enstitüleri ve üniversiteler tarafından ıslah edilerek tescil edilen yağlık ayçiçeği ve pamuk (kütlü) sertifikalı tohumlarını kullanan çiftçilere 0,60 katsayı karşılığı olarak ilave 146,4 TL/da destekleme ödemesi yapılacaktır.

Tablo 10. Yağlı Tohumlar Desteği (2025 Üretim Yılı)

Destek Adı	Y. Ayçiçeği (TL/da)	Soya (TL/da)	K.Pamuk (TL/da)	Kanola (TL/da)	Aspir (TL/da)
Temel Destek	366	366	549	366	244
Planlı Üretim Desteği	366	366	549	366	244
Katı Organik ve Orgn. Gübre Des.	51,24	51,24	51,24	51,24	51,24
Yeraltı Su Kısıtı Desteği*	292,8	-	-	-	195,2
Organik Tarım Desteği	97,6 - 48,8	97,6 - 48,8	97,6 - 48,8	97,6 - 48,8	97,6 - 48,8
Sertifikalı Tohum Kullanım Dest.	-	146,4	-	48,8	48,8

Yeraltı Su Kısıtı Desteği, Tarım ve Orman Bakanlığı'nca yeraltı sularının yetersiz seviyede olduğu ve su kısıtı tespit edilen havzalarda (11 il, 52 ilçe) bulunan sulu tarım arazilerinde, yağlık ayçiçeği ve aspir yetiştiren çiftçilere yönelik olarak uygulanmaktadır.

Arz açığı bulunan ve stratejik açıdan üretiminin artırılması gereken ürünler için uygulanan dış ticaret politikaları ile destekleme politikaları, çiftçilerin kararlarını doğrudan etkilemektedir. Özellikle sulu alanlarda alternatif birçok ürün yetiştirilebilecekken, yağlı tohumların çiftçiler tarafından tercih edilmesini sağlamak amacıyla uygun destekleme politikalarına ihtiyaç duyulmaktadır. 2025 yılı üretimi için destekleme birim fiyatları belirlenmekle birlikte, üretim maliyetleri henüz oluşmadığı için yeni destekleme modelinin maliyet karşılama oranları hesaplanmamıştır.

Yeni destekleme modelinde, arz açığı bulunan ve planlama kapsamındaki ürünler için 5488 sayılı Tarım Kanunu'nun 19'uncu maddesinin (b) bendine dayanarak, üretim maliyetleri ile iç ve dış fiyatlar dikkate alınarak fark ödemesi yapılabileceği belirtilmiştir. Her yıl, fark ödemesi kapsamında hangi ürünlerin destekleneceği ve ödeme miktarlarının Tarım ve Orman Bakanlığı ile Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından ayrıca teklif edileceği ifade edilmiştir. Yağlı tohumlar, hem arz açığı olması hem de planlama kapsamında yer alması nedeniyle, bu ürünleri üreten çiftçiler için fark ödemesi desteğinin daha da önemli hâle gelmesine neden olmuştur.

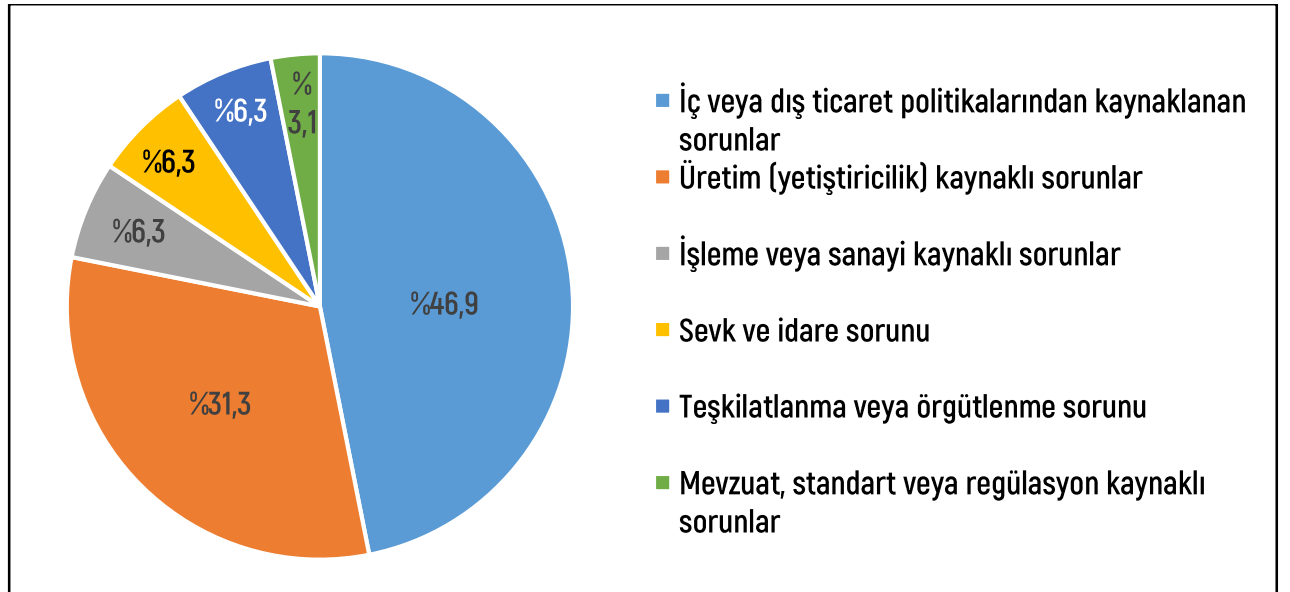
4. SEKTÖREL DEĞERLENDİRMELER

Yağlı tohumlar üretimi, işlenmesi, pazarlaması ve dış ticaretinde faaliyette bulunanlar, sivil toplum kuruluşu temsilcileri ve akademisyenlerin katılımı ile 14 Şubat 2025 tarihinde TARPOL tarafından Ordu ilinde “Ortak Akıl Toplantısı” düzenlenmiştir.

Toplantıya katılım sağlayan sektör temsilcilerinden oluşan 32 kişi ile elektronik ortamda anket çalışması yapılmak suretiyle mevcut durum analiz edilmiştir. Yapılan bu analiz çerçevesinde ön görülen riskler ve beklentiler ile politika önerilerine ilişkin sektörel değerlendirmelerde bulunulmuştur.

4.1 Mevcut Durum Analizi

Toplantıya katılanların %46,9'u, yağlı tohumlar sektöründe yaşanan en önemli sorunun “iç veya dış ticaret politikalarından kaynaklanan sorunlar” olduğunu belirtmiştir. Üretim (yetiştiricilik) kaynaklı sorunları belirtenlerin oranı %31,3, mevzuat, standart veya regülasyon kaynaklı sorunları belirtenlerin oranı %3,1'dir (Şekil 5).

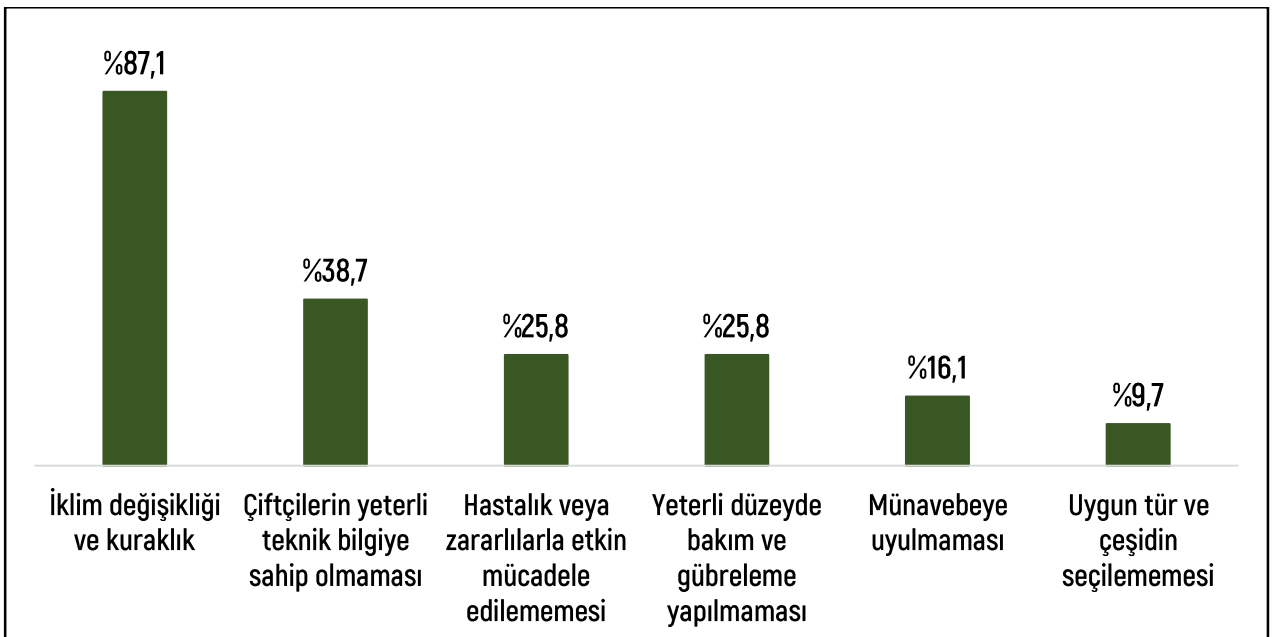
Şekil 5. Yağlı tohumlar sektöründe yaşanan en önemli sorun.

Üretim kaynaklı sorunlara yönelik katılımcıların değerlendirmeleri Şekil 6'da verilmiştir. Buna göre katılımcıların %54,8'i “iklim değişikliği, hastalık, zararlı vb. sorunlar nedeniyle veriminin düşmesi” ile “alternatif ürünlere göre elde edilen gelirin düşüklüğünü” başlıca üretim sorunu olarak görmektedir. “Sulama alt yapısının yetersizliği” ile “tek ürüne yoğunlaşma (ayçiçeği), alternatif ürünlerin (kanola, aspir vb.) yaygınlaşmamasını” sorun olarak görenlerin oranı %48,4'dür. Alım garantisi veya sözleşmeli üretimin yeterli düzeyde gelişmemesini başlıca sorun olarak görenlerin oranı %38,7'dir. Fiyat dalgalanmalarını başlıca sorun olarak görenlerin oranı ise %33,5 olarak belirlenmiştir.

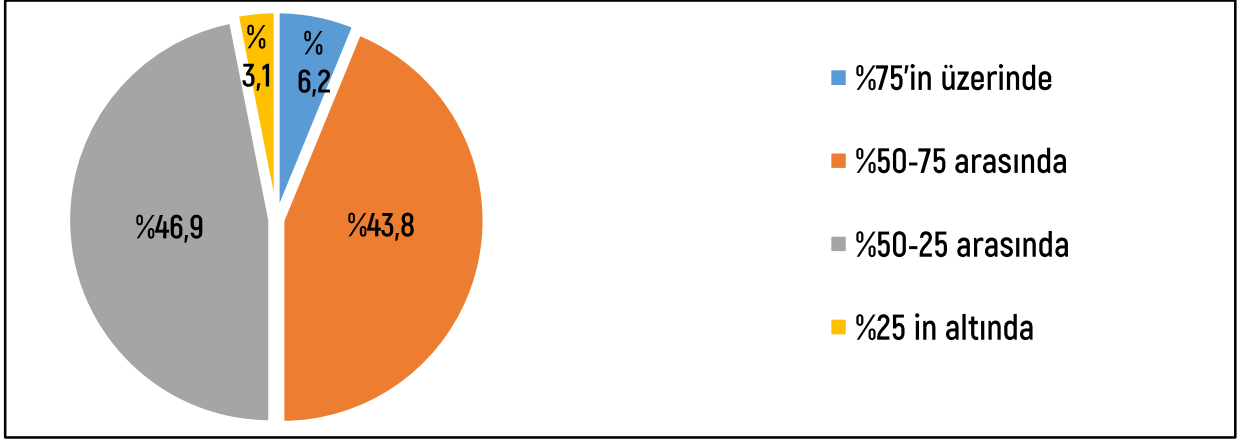
Şekil 6. Üretim kaynaklı başlıca sorunlar.

Ayçiçeği üretiminde son yıllarda birim alandan elde edilen ortalama verim miktarında gerileme yaşanmaktadır. Katılımcıların %87,1'i, iklim değişikliği ve kuraklık nedeniyle verim düşüklüğü yaşandığını belirtmektedir. Çiftçilerin yeterli teknik bilgiye sahip olmaması nedeniyle verim düşüklüğü yaşandığını belirtenlerin oranı %38,7, hastalık veya zararlılarla etkin mücadele edilememesi nedeniyle verim düşüklüğü yaşandığını belirtenlerin oranı ise %25,8'dir. Buna karşılık, uygun tür ve çeşidin seçilememesi nedeniyle verim düşüklüğü yaşandığını belirtenlerin oranı sadece %9,7'dir. Bu verilere göre, katılımcılar, yetiştirme tekniği açısından ayçiçeği üretiminde büyük bir sorun görmemekte, ancak iklim değişikliği ve kuraklık nedeniyle verim düşüklüğü yaşandığını ifade etmektedirler (Şekil 7).

Şekil 7. Ayçiçeği üretiminde son yıllarda yaşanan verim düşüklüğünün başlıca sebepleri.

Sanayi sektöründe, maliyet ve rekabet gücü yanında, yatırım stratejilerinin belirlenmesinde kapasite kullanım oranı büyük önem arz etmektedir. Yağlı tohumlar sanayisinde toplam kırma kapasitesinin fiili kullanım oranına ilişkin olarak katılımcıların görüşleri sorulduğunda, %46,9'u kapasite kullanım oranının %50-25 arasında olduğunu belirtmektedir (Şekil 8).

Şekil 8. Yağlı tohumlar sanayisinde toplam kırma kapasitesinin fiili kullanım oranı.

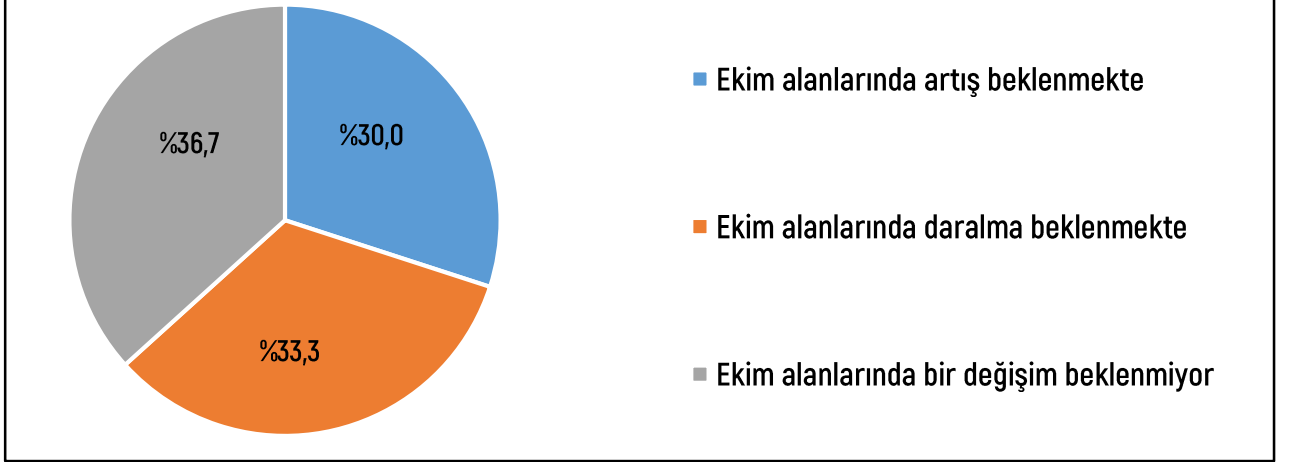
4.2 Öngörülen Riskler ve Beklentiler

Mevcut durum ve yaşanan gelişmeler dikkate alındığında, sektörün geleceğine ilişkin olarak katılımcılar tarafından öngörülen riskler Şekil 9'da verilmiştir. En önemli risk, diğer sonuçlarla uyumlu olarak %63,3 ile iklim değişikliği olarak gösterilmiştir. Risk sıralamasında; %53,3 ile yurtiçi üretimin azalması ikinci sırada, %46,7 ile ithal kaynaklı hammadde tedarik sorunu (çekirdek olarak ham maddenin ithal edilememesi vb.) ile istikrarsız piyasalar ise üçüncü sırada yer almıştır. Zincir marketlerin politikaları ve müdahaleci kamu politikalarını risk olarak görenlerin oranı %30 düzeyindedir.

Şekil 9. Sektörün geleceği için öngörülen riskler.

İçinde bulunduğumuz üretim yılında (2025) ülke genelinde ayçiçeği ekim alanlarına ilişkin olarak katılımcıların %36,7'si ekim alanlarında bir değişim beklememekte, %33,3'ü ekim alanlarında daralma beklemekte ve %30'u ekim alanlarında artış beklemektedir (Şekil 10).

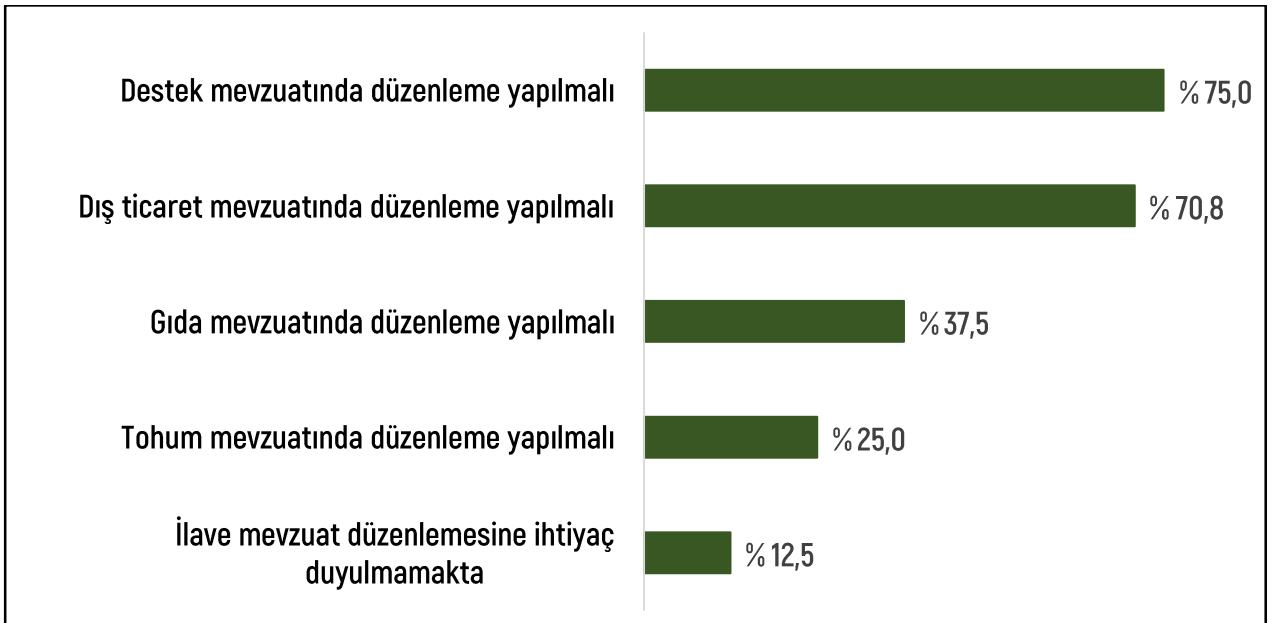

Şekil 10. Mevcut üretim yılında (2025) ayçiçeği ekim alanlarına ilişkin öngörüler.

4.3 Politika Önerileri

Yağlı tohumlar sektörünün mevcut durumu, yaşanan sorunlar ve beklenen riskler analiz edildikten sonra, katılımcı görüşleri doğrultusunda farklı politika önerileri değerlendirilmiştir.

Öncelikle ülkemizin sahip olduğu mevcut toprak ve su varlığı ile artan yurt içi talep durumu dikkate alınarak katılımcılara "Türkiye yağlı tohumlarda kendine yeterli bir ülke haline gelebilir mi?" sorusu yöneltilmiş ve bu soruya olan yaklaşımları analiz edilmiştir. Katılımcıların %64,5'i Türkiye'nin kendine yeterli bir ülke haline gelebileceğini ifade ederken, %25,8'i bunun mümkün olmayacağını, %9,7'si ise mevcut yeterlilik düzeyinin ancak korunabileceğini belirtmiştir.

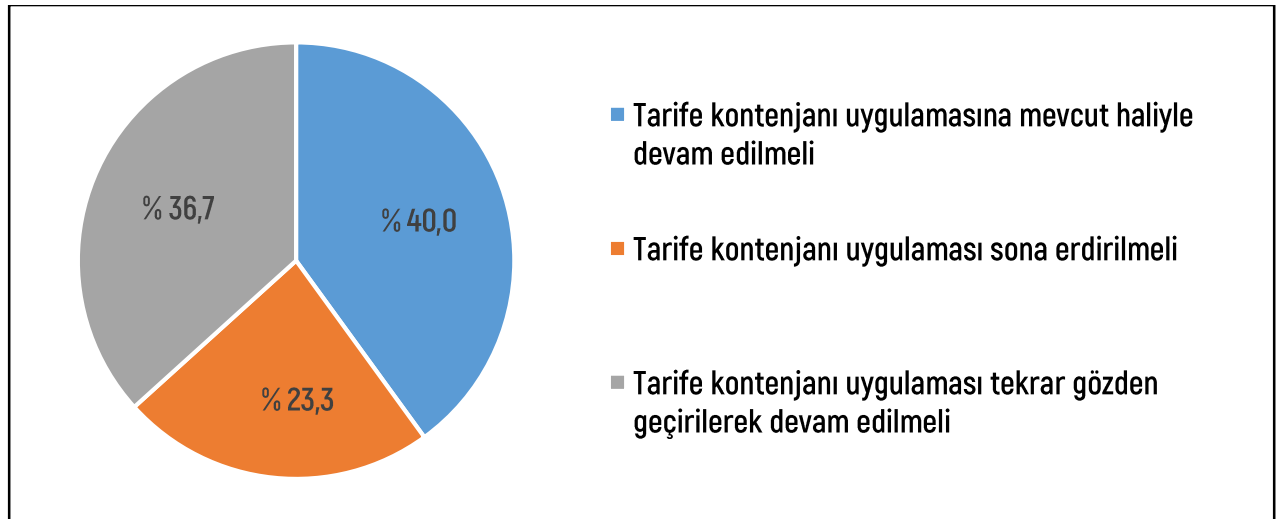

Şekil 11. Sektörün gelişmesi için ihtiyaç duyulan mevzuat düzenlemeleri.

Sektörün gelişmesi için ihtiyaç duyulan mevzuat (kanun, yönetmelik vb.) düzenlemelerine ilişkin katılımcıların değerlendirmeleri Şekil 11'de yer almaktadır. Destek mevzuatında düzenleme yapılmasını öneren katılımcıların oranı %75, dış ticaret mevzuatında düzenleme yapılmasını önerenlerin oranı %70,8, gıda mevzuatında düzenleme yapılmasını önerenlerin oranı ise %37,5'dir. Bu veriler dikkate alındığında, sektörün gelişmesi için özellikle destekleme ve dış ticaret politikalarına yönelik düzenlemelerin öne çıktığı görülmektedir.

2024/2025 piyasa yılında başlatılan ayçiçeği sektöründe tarife kontenjanı uygulamasına ilişkin katılımcıların yaklaşımları Şekil 12'de verilmiştir. Buna göre, tarife kontenjanı uygulamasına mevcut haliyle devam edilmesi gerektiğini belirtenlerin oranı %40, tarife kontenjanı uygulamasının sona erdirilmesini isteyenlerin oranı %23,3 ve tarife kontenjanı uygulamasının tekrar gözden geçirilerek devam edilmesi gerektiğini belirtenlerin oranı ise %36,7'dir.

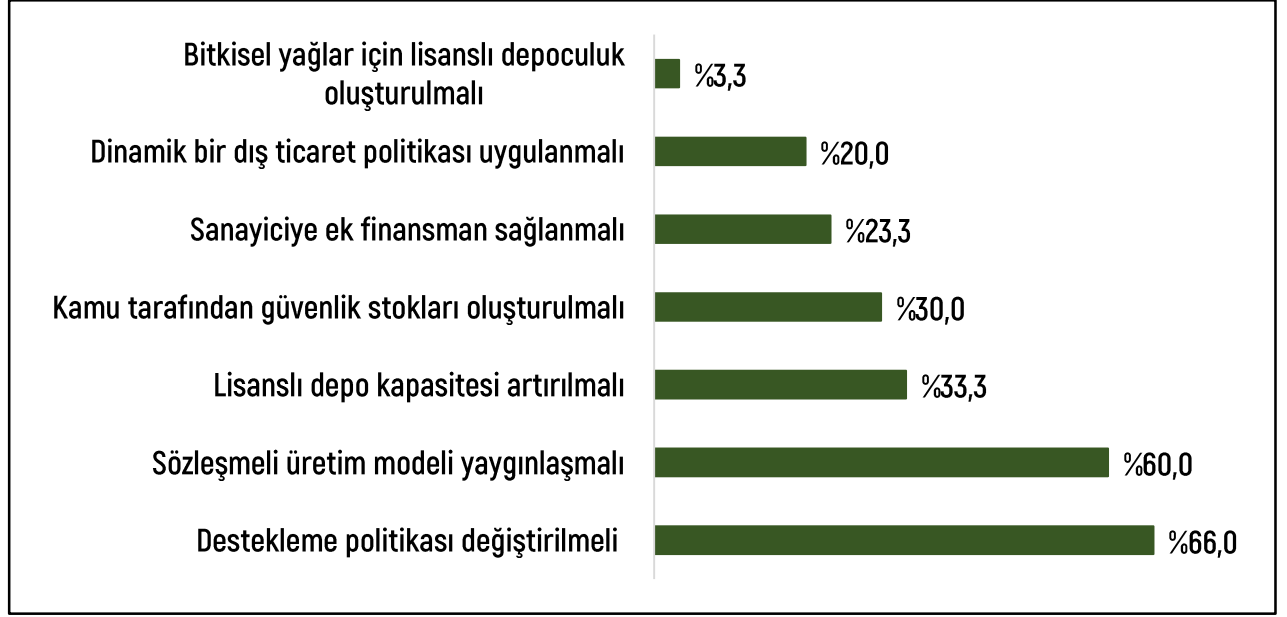
Bu veriler, genel olarak katılımcıların tarife kontenjanı uygulamasının devam etmesi gerektiği görüşünde olduklarını göstermektedir. Ancak, hasat dönemi dikkate alınarak uygulama takvimi ve kontenjan miktarları ile sağlanan gümrük vergisi avantajlarının tekrar gözden geçirilmesi uygun olacaktır.

Şekil 12. Tarife kontenjanı uygulamasına ilişkin görüşler.

Ülkemizde ayçiçeği fiyatlarında yaşanan gelişmeler, gıda enflasyonunu etkilemektedir. Fiyat istikrarı için katılımcılar tarafından önerilen tedbirler Şekil 13'de verilmiştir. Katılımcılar tarafından önerilen tedbirlerin başında, destekleme modelinin değiştirilmesi (%66) ve sözleşmeli üretim modelinin yaygınlaşması (%60) yer almaktadır.

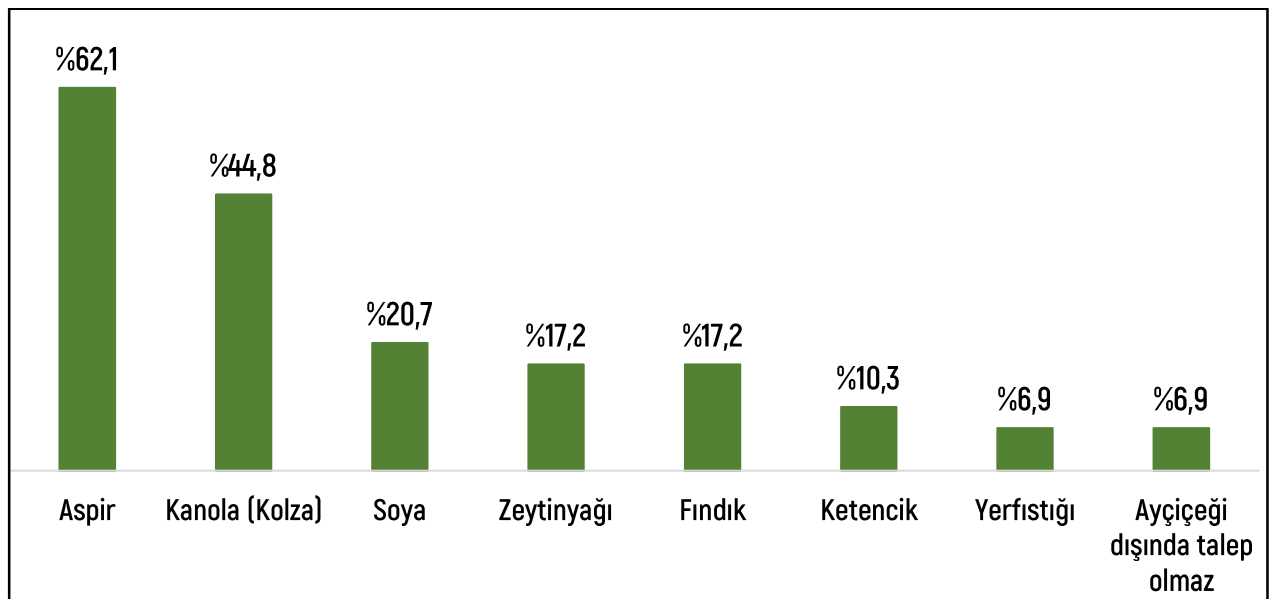
Fiyat istikrarı için lisanslı depo kapasitesinin artırılmasını önerenlerin oranı %33,3 iken, kamu tarafından güvenlik stoklarının oluşturulmasını önerenlerin oranı %30'dur. Sanayiciye ek finansman desteği sağlanmasını önerenlerin oranı %23,3 ve dinamik bir dış ticaret politikası uygulanmasını isteyenlerin oranı %20'dir (Şekil 13).

Şekil 13. Fiyat istikrarı için önerilen tedbirler.

Pazar talebi ve çiftçi tutumu dikkate alındığında, ayçiçeği dışında yaygınlaşma potansiyeli olan ürünlere ilişkin katılımcı görüşleri de bu çalışmada ele alınmış olup, değerlendirme sonuçları Şekil 14'de verilmiştir.

Buna göre, ayçiçeği dışında yaygınlaşma potansiyeli olan ürün olarak aspir bitkisini belirtenlerin oranı %62,1'dir. Kanola (kolza) yaygınlaşma potansiyeli olarak görenlerin oranı %44,8'dir. Dünyanın birçok ülkesinde yaygın olarak kullanılan soyayı ülkemizde yaygınlaşma potansiyeli olarak görenlerin oranı ise %20,7 olarak belirlenmiştir. Bu değerlendirmelerin yanında, katılımcıların %6,9'u ayçiçeği dışında başka ürüne talep olmayacağını ifade etmişlerdir. Bir Akdeniz ülkesi olarak zeytinyağı üretimini son yıllarda önemli düzeyde artırmamıza rağmen, zeytinyağını yaygınlaşma potansiyeli olarak görenlerin oranı %17,2 düzeyinde kalmıştır.

Şekil 14. Ayçiçeği dışında yaygınlaşma potansiyeli olan ürünler.

5. SONUÇ

İnsan beslenmesinde gıda kaynağı olarak, hayvan beslenmesinde yem kaynağı olarak, endüstride ise enerji kaynağı olarak kullanılan yağlı tohumlu bitkilerin küresel düzeyde üretim, tüketim ve dış ticareti her geçen gün atmaktadır.

Türkiye, sahip olduğu iklim ve toprak şartlarıyla birçok yağlı tohumlu bitki için uygun bir ekolojiye sahiptir. Ancak, yurt içi üretim ve tüketim büyük ölçüde ayçiçeği üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu durum, tek bir ürüne olan bağımlılığı artırmakta ve ithalatı teşvik etmektedir. Sonuç olarak, gıda ve yem sanayimiz risklere karşı daha kırılgan hale gelmektedir.

Ülkemiz için hububat ve baklagillerle birlikte stratejik öneme sahip yağlı tohumlu bitkilerin üretimini artırmak amacıyla uzun yıllardır önemli çalışmalar yürütülmektedir. Ancak, yurtiçi tüketimi yurtiçi üretimle karşılayacak düzeyde yeterlilik oranına ulaşamamıştır. 2015 yılında 3,26 milyon ton olan toplam yağlı tohumlar üretimimiz, 2022 yılında 4,55 milyon tona kadar yükselmiştir. Ancak son iki yıllık dönemde yağlı tohumların toplam üretimi gerileyerek, 2024 yılında Türkiye'nin toplam üretimi 3,78 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. TÜİK verilerine göre, 2023/2024 piyasa yılında yeterlilik oranı ayçiçeğinde %71,9 ve soyada ise %4,1 düzeyindedir.

Tarım ve Orman Bakanlığı'nın 2024-2028 Stratejik Planı'nda belirlenen hedefler arasında yağlı tohumlar üretimi de yer almaktadır. Plan dönemi sonunda, kümülatif olarak 28,15 milyon ton yağlı tohum üretimine ulaşılması hedeflenmektedir. Bu durumda, 2028 yılına kadar yağlı tohumlu bitkiler üretiminin, 2022 yılına göre %8,8 oranında artışla 4,95 milyon ton olması öngörülmektedir [5].

Önümüzdeki sürece ilişkin nüfus projeksiyonları ve turizm kaynaklı yurtiçi talep artışı dikkate alındığında, mevcut yeterlilik oranlarının korunması veya bir miktar iyileştirilmesi için yağlı tohumlar üretim hedefinin tekrar gözden geçirilmesinde fayda görülmektedir.

Türkiye, hem arz güvenliğini sağlamak hem de küresel piyasalarda gıda ihracatçısı konumunu güçlendirmek amacıyla yağlı tohumlar üretimini artırmak durumundadır. Ancak mevcut arazi varlığı, sulama imkânları ve üretim teknikleri dikkate alındığında, Türkiye tüm bitkisel ürünlerde yurtiçi kullanımı karşılayacak düzeyde tarım arazisine sahip değildir. Bu nedenle, en uygun havzalarda, en uygun ürünlerin üretimini sağlayacak bir planlamaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu planlamada 2,65 milyon hektarlık nadas alanlarını değerlendirerek münavebeye uygun tür ve çeşit seçimi büyük önem arz etmektedir.

TARPOL tarafından gerçekleştirilen "Ortak Akıl Toplantısı" sonuçlarına göre katılımcıların %64,5'i doğru bir planlama ile yağlı tohumlarda kendine yeterli bir ülke haline gelebileceğimizi ifade etmektedir. Bu planlamada uygun bitki türü olarak aspir ve kanola (kolza) öne çıkmaktadır. Özellikle kuru tarım alanlarında nadas alanlarının değerlendirilmesinde aspir üretimi, kışlık ekimle birim alandan daha fazla yağ elde etmede ise kanola alternatif olabilecek potansiyelde görülmektedir.

Toplantıya katılanların %46,9'u yağlı tohumlar sektöründe yaşanan en önemli sorunun "iç veya dış ticaret politikalarından kaynaklanan sorunlar" olduğunu belirtmiştir. Üretim (yetiştiricilik) kaynaklı sorunları belirtenlerin oranı ise sadece %31,3'tür.

Bu veriler, sektörün ana probleminin yetiştiricilik kaynaklı olmadığını, asıl sorunların ticaret politikalarından kaynaklandığını göstermektedir. Başka bir ifadeyle, çiftçilerimiz yeterli gelir elde etmesi veya pazar sorunu yaşamaması durumunda üretimini artırabilecek potansiyele sahiptir. Bu durumu destekleyecek şekilde, katılımcıların %75'i sektörün gelişmesi için destek mevzuatında düzenleme yapılmasını, %70,8'i ise dış ticaret mevzuatında düzenleme yapılmasını önermektedir. Fiyat istikrarı için önerilen tedbirler içerisinde sözleşmeli üretim modelinin yaygınlaşmasını teklif edenlerin oranı %60'dır.

Sektörün geleceğine yönelik olarak katılımcıların %63,3'ü iklim değişikliğini, %53,2'si yurtiçi üretimin azalmasını en önemli risk olarak görmektedir. Mevcut riskler dikkate alındığında, yurtiçi yeterliliğin artırılması için yeni politikaların geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

Bu değerlendirmeler çerçevesinde öne çıkan politika önerileri aşağıdaki şekildedir:

Üretim Politikalarına Yönelik Öneriler:

- Orta ve uzun dönemde gıda amaçlı yağlı tohumlarda yeterlilik oranının en az %90'a, soyada ise karşılaştırmalı üstünlük prensipleri çerçevesinde %30'a ulaşmasını sağlayacak şekilde ülkesel bir hedefin belirlenmesi ve bu hedefe ulaşacak şekilde havza bazında üretim imkânları değerlendirmesinin yapılması, bu doğrultuda kamu kurumları ve üretici örgütleri için performans göstergelerinin oluşturulması,
- Yem sanayinde yaygın olarak kullanılan soya yerine ikame protein kaynaklarının geliştirilerek yem amaçlı ithalatın azaltılması,
- Ayçiçeği yanında diğer alternatif yağlı tohumlu bitkilerin üretimlerinin geliştirilmesi, birim alandan elde edilen "yağ verimini" artıracak tür seçimi ve çeşit ıslahına öncelik verilmesi,
- Aynı alandan ayçiçeğine göre %30-50 arasında daha fazla yağ elde edilebilen kanola ekimine öncelik verilmesi, ekim alanlarını genişletecek şekilde yeni üretim havzalarının belirlenmesi,
- Uygun ürün deseni ve münavebe planı ile nadas alanlarının değerlendirilmesine imkân sağlayacak şekilde aspir üretimini artıracak havza odaklı programların yürütülmesi,
- Soya fasulyesinin, sulu tarım alanlarında başta şeker pancarı ve mısır münavebesi olmak üzere ekim nöbetine dahil edilmesi,
- Uygun olan havzalarda soya ve ayçiçeğinin ikinci ürün olarak üretiminin yaygınlaştırılması,
- İklim değişikliği dikkate alınarak, tarım takvimin bölgeler itibarıyla gözden geçirilmesi, çiftçilerde tutum ve davranış değişikliği istenilen havzalarda, uygun çeşit seçimine imkân sağlayacak şekilde tohum temin edilmesi, yetiştirme teknikleri konusunda eğitim ve yayım programlarının gerçekleştirilmesi.

Pazarlama Politikalarına Yönelik Öneriler:

- İç ve dış ticarete hem çiftçiler hem de sanayiciler için istikrarın temin edilmesi, sektörde öngörülebilirliğin sağlanması,
- Hasat döneminde depolama imkânı kısıtlı olan bu ürünler için sözleşmeli tarım modellerinin yaygınlaştırılması, tip sözleşme örneklerinin sadeleştirilmesi, sözleşme imzalama süreçlerinde teknolojik alt yapıdan daha fazla yararlanılması,
- Yerli hammaddenin depolanma imkânını geliştirmek üzere, ihtiyaç duyulan havzalarda lisanslı depo kapasitesinin artırılması, arz güvenliğini tesis edecek şekilde stratejik stok yönetimine imkân sağlayacak mekanizmaların oluşturulması,
- İç ticarete, perakende zincir marketlerin belli oranlarda sözleşmeli üretim ile ürün teminine geçmelerinin teşvik edilmesi,
- Dış ticarete, değişen uluslararası piyasaların yakından takip edilerek istikrarlı bir gümrük politikası izlenmesi, yurt içi tarife kontenjanı uygulamasında sözleşmeli üretim yaptırana ilave tarifelerin sağlanması,
- Ham yağ yerine çekirdek/tohum olarak ithalata öncelik verilmesi, yurt dışı tedarik piyasalarının çeşitlendirilmesi.

Destekleme Politikalarına Yönelik Öneriler:

- Yağlı tohumlu bitkilerin üretim maliyetleri içerisindeki destekleme ödemesi payının artırılması, destekleme ödemesinin çiftçinin en fazla ihtiyaç duyduğu dönemlerde ve önceden ilan edilen ödeme takvimi doğrultusunda yapılması,
- Daha önce nadasa bırakıldığı tespit edilen alanları uygun münavebe planı ile yağlı tohumlar üretime kazandıracak şekilde 3 yıllık destekleme programlarının oluşturulması,
- Destekleme birim fiyatlarının belirlenmesinde, hedeflenen bitki türlerine öncelik verilmesi, girdi desteklerinin ekim döneminde ödenmesinin sağlanması,
- İklim değişikliği yanında, piyasa risklerinin de dikkate alınarak, yağlı tohumlu bitkilere yönelik özel "gelir koruma sigortası" modeline geçilmesi, böylece doğal afetler sonucunda yaşanabilecek verim kayıpları veya hasat döneminde gerçekleşen mahsul fiyatının beklenen fiyattan farklı olması nedeniyle oluşabilecek gelir kayıplarının tarım sigortası kapsamına alınarak, yağlı tohum üreticileri için istikrarlı bir gelirin oluşturulması.

6. YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] TAGEM, 2021. Bitkisel Yağlar Sektör Politika Belgesi 2022-2024, Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü.
- [2] USDA, 2025. Oilseeds: World Markets and Trade-February 2025. United States Department of Agriculture Foreign Agricultural Service.
- [3] FAO, 2025. Faostat 2023 Food and Agriculture Data. Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- [4] TÜİK, 2025. Bitkisel Üretim ve Dış Ticaret İstatistikleri. Türkiye İstatistik Kurumu,
- [5] TOB, 2023. Stratejik Plan 2024-2028. Tarım ve Orman Bakanlığı
- [6] TARPOVİZYON, 2025. Bitkisel Üretim Verileri. Tarımsal Strateji ve Politika Geliştirme Merkezi.